

Käsiällä oleva julkaisu on monessa suhteessa poikkeuksellinen. Siinä yhdistyvät kiinnostavalla tavalla monet uudenlaiset toiminta-ajatukset. Julkaisu perustuu professori Raimo Konttisen eläkkeelle siirtymisen yhteydessä järjestettyyn tilaisuuteen, jossa tätä merkittävää tapahtumaa muistettiin tieteellisen seminaarin muodossa 29.-30.11. 1994. Seminaarin yleisesitelmät pitivät professori Konttisen lisäksi kaksi ulkomaista evaluaatiotutkimuksen asiantuntijaa ja kaksi muuta suomalaista asiantuntijaa. Tämä osa seminaarista tapahtui englannin kielellä. Ensimmäisenä seminaaripäivänä oli lisäksi paneelikeskustelu, jonka aiheena oli tutkimus ja koulutuksen arvioinnin haasteet. Seminaarin toinen päivä oli suomenkielinen ja se rakennettiin professori Konttisen aloitteellisuuden pohjalta käynnistyneen ja opetushallituksen henkilökunnalle suunnatun tieteellisen jatkokoulutusohjelman varaan. Koulutusohjelmaan osallistujat esittivät julkisesti tutkimusteemojaan ja saivat palautetta kommentoijiksi pyydettyiltä yliopiston edustajilta ja kuulijakunnalta. Näin ollen seminaarilla oli useita funktioita, joista yksi oli myös jatkokoulutusohjelmaan liittyvä tieteellisen kirjoittamisen koulutuksen päätösvaihe - esiintyminen omalla panoksella julkisessa tieteellisessä seminaarissa.

1 Koulutustutkimus ja kouluhallinto - dialogin synty ja syveneminen

Otavan julkaisemassa kirjassa "Oppikoulun ongelmia. Reunahuomautuksia koulun uudistamiskeskusteluun" vuodelta 1943 Yrjö Ora peräänkuulutti kokeilutoimintaa ja kokeilukoulua. Hän kaipasi myös kasvatustieteiden tutkimuslaitosta.

"Kuten maatalouden edistämiseksi on perustettu maatalouskoelaitos ja tekniikan edistämiseksi teknillinen tutkimuslaitos, samoin tarvittaisiin koulutuspolitiikan tarpeita varten kasvatustieteiden tutkimuslaitos... Jo yhden keskikoulun kustannuksella saataisiin aikaan ainakin pieni laitos. Ja ensi hätäänhan olisi apua jo siitäkin, että saataisiin vaikkapa vain yksi tutkija vakinaisesti kiinnitetyksi kouluhallitukseen."

Yrjö Oran ja muiden kaipaama tutkimuslaitos perustettiin virallisesti 1968. Laitoksen metodologian professoriksi vuonna 1972 nimetty Raimo Konttinen tuskin oli tietoinen Oran puoli vuosisataa aikaisemmin esittämistä ajatuksista suunnitelllessaan opetushallituksen henkilökunnalle tarkoitettua tieteellistä jatkokoulutusohjelmaa. Hänen ajattelussaan tuli esille mm. seuraavanlaisia seikkoja, jotka käyvät ilmi hänen suunnittelumuistioistaan: Vaikka hallinnollisia tehtäviä on

Siirretty alaspäin ja keskushallintoa supistettu voimakkaasti, myös julkisella sektorilla koettiin tarvittavan asiantuntemusta ja voimavaroja uusien ratkaisujen kehittämiseen. Opetushallitus oli nähnyt tehtäväkseen toimia entistä laaja-alaisempana ja kauaskantoisempana kehittämisskeskuksena ja asiantuntijana. Keskeisenä pidettiin henkilöstön koulutusta.

Konttisen mukaan voisi ajatella, että tieteellinen ajattelu, oppinut/lukenut tarkkailu auttaa tekemään viranomaisesta osallistuvan kehittäjän ja yhteistyökumppanin koulutuksen kehittämisessä. Jos opetushallituksen henkilökunta tietäisi aikaisempaa paremmin, a) miten tulkita ja välittää, mitä koulutuksen eri tasoilla tapahtuu – eikä vain määrällä muiden tekemisiä, b) miten nostaa esiin ongelmia – eikä etsiä vain 'oikeita' ratkaisuja, c) miten vertailla omia ratkaisujamme muiden maiden ratkaisuihin – eikä ajatella, ettei muiden maiden tilanteesta ole mitään opittavaa, tällöin opetushallitus olisi tosiaan kehittämissvirasto – ja vaikka opetushallitus mahdollisesti lakkaisi olemasta, tuollaisia taitoja omaavat henkilöt voisivat olla paljossa avuksi työtehtävistään riippumatta.

Toisaalta Konttisen mukaan oli mahdollista, että tieteellinen jatkokoulutus supistuu vain nuorten tieteellisen uraputken sytytyspanokseksi, jos rinnalle ei keksitä uudentyyppisiä ratkaisuja. Yhteiskunnallisilla aloilla on välttämätöntä, että tohtorit ovat nähneet elämässään muutakin kuin koulun seinä. Jatko-opiskelu on kuitenkin tehotonta, jos työelämässä olevat käyvät kerran vuodessa muistelemassa professorin kanssa, mihin akateemisissa harjoituksissa viimeksi jäätiin.

Ongelma voitiin Konttisen mukaan ratkaista: koska opetushallitus piti henkilöstön koulutusta tärkeänä, tästä voisi muodostua luonteva pohja yhteisen tieteellisen jatkokoulutusohjelman aloittamiselle. Tarvittiin perinteisen jatko-opiskelun rinnalle myös selkeärajaisia, aiheeltaan työelämään liitettyjä jatkokoulutusohjelmia, joissa sälytetään rankka vastuu tuloksista sekä opettajille ja korkeakoululle että opiskelijoille, mutta luodaan myös edellytykset kantaa tämä vastuu.

Suunnittelu- ja neuvotteluvaiheen jälkeen Jyväskylän yliopistossa alkoi syyslukukaudella 1992 opetushallituksen henkilökunnalle suunniteltu tieteellinen jatkokoulutus. Koulutukseen valittiin 15 opetushallituksessa työskentelevää. Koulutus kesti kaksi vuotta ja sen pohjalta suoritetaan kasvatustieteen lisensiaatin ja tohtorin tutkintoihin sisältyviä opintoja.

2 Opetushallituksen henkilökunnalle järjestetty jatkokoulutusohjelma

Yliopistot ovat toki järjestäneet jo aikaisemmin eri yritysten tarpeisiin räätälöityjä jatkokoulutusohjelmia, mutta toteutettu ohjelma oli ensimmäisiä julkisen sektorin tarpeisiin kohdennettuja koulutusohjelmia.

Koulutuksen organisoi Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Tutkinnot suoritetaan Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekuntaan normaalin tutkintotosäännön mukaan; vain kurssien sisältö on räätälöity. Tavoitteena on kasvatustieteen lisensiaatin tai tohtorin tutkinto, aikaisemmasta koulutuksesta riippuen. Opettajat ovat olleet lähinnä Jyväskylästä, mutta noin kolmannekseen opetuksesta on osallistunut opettajia Englannista, Lontoon yliopistosta ja Cambridgesta sekä

USA:sta. Opetus on keskitetty tiiviiksi kursseiksi, joita on täydennetty itseopiskelulla. Opetuksessa on käytetty myös yliopistossa hankittua kokemusta sähköpostista ja sen avulla on voitu joustavasti tukea itsenäistä työskentelyä.

Jyväskylän yliopisto on vastannut normaaleiksi katsottavista jatkokoulutuksen kustannuksista. Koulutusohjelmasta on aiheutunut kuitenkin myös ylimääräisiä kuluja, mm. ulkomaisten opettajien palkkiot. Niistä on vastannut valtaosaltaan opetushallitus. Nämä kulut eivät kuitenkaan ole olleet opetushallituksen kannalta lisäkustannuksia, vaan kysymys on ollut normaalin henkilöstön koulutuskustannusten uudelleen suuntaamisesta. Tämä uusi koulutusohjelma on siten voitu toteuttaa pääosin olemassa olevin voimavaroin niitä uudelleen suunnaten. Opiskelijan kustannettavaksi ovat tulleet periaatteessa vain normaalit jatko-opiskelijan kulut, kuten oppimateriaali ja oppinäytetyön tekemisestä aiheutuvat kulut. Jyväskylän yliopisto ei ole perinyt jatko-opiskelijoiltaan lukukausimaksua.

Koulutuksen sisällöllinen tavoite on ollut perehdyttää opetussuunnitelman (Lehrplan, curriculum) teoriaan ja ratkaisuihin eri maissa sekä opetussuunnitelmiin arviointiin siinä määrin, että koulutukseen osallistuneet voisivat toteuttaa alueelta omaa tutkimusta ja toimia alan asiantuntijoina.

Painopisteenä on ollut alan tieteelliseen keskusteluun, ongelmanasetteluun ja tuloksiin perehtyminen niin, että se kehittäisi osallistujien kykyä analysoida, käsitteellistää ja problematisoida oman alansa kysymyksiä ja kehitystä. Osallistuvilla oletettiin olevan jo ennestään hyvä oman alansa koulutuksen ja opetuksen kehittämisen tuntemus.

Koulutusohjelmaan oli runsaasti *hakijoita*, yhteensä 48 (44 opetushallituksesta, 2 Jyväskylän yliopistosta ja 2 muualta työelämästä). Koulutukseen *valittiin* 15 opetushallituksessa vakinaisesti työskentelevää henkilöä. Heidän työtehtävänsä liittyvät yleissivistävään kouluuun, ammatilliseen koulutukseen ja aikuiskoulutukseen. Heillä on kaikilla yliopistollinen loppututkinto sekä muuta koulutusta ja kokemusta opetuksen kehittämistyöstä. Heidän tutkintonsa ovat kuitenkin hyvin eri aloilta ja vain osalla on pääaineena ollut kasvatustiede.

Ohjelman mukainen koulutus kesti noin 2 vuotta. Koulutus alkoi syys-lokuuussa 1992 ja ensimmäinen kurssi marraskuussa 1992.

Opintojen koostumus on ollut seuraava:

(1) Kasvatustieteen opintoja yhteensä noin 35 ov sisältäen normaaliin tutkintovaihtimusten mukaisen pääaineen kirjallisuuden (4 ov).

- Kasvatustieteiden filosofia 10-15 ov
- Kasvatustieteiden sosiologia 10-15 ov
- Kasvatustieteiden psykologia (ml. didaktiikka) 10-15 ov

(2) Koulutusohjelman teema-alue: Opetussuunnitelma ja sen arviointi 20 ov

(3) Muut opinnot

- Tieteenfilosofia ja historia 4 ov
- Tutkimusmenetelmät 4 ov
- Viestintä 4 ov

(4) Oppinäytetyö

- Lisensiaattityö 40 ov
- Tohtorin väitöskirja 40 ov

Osana jatkokoulutusohjelmaa opetushallituksen edustajat osallistuivat myös tieteellisen kirjoittamisen kurssille, josta vastasi tämän esipuheen kirjoittaja ja julkaisun toimittaja, joka on opettanut usealla vastaavalla kurssilla.

Tieteellisen kirjoittamisen kurssi järjestettiin vuonna 1994. Kurssin aikana jatkokoulutettavien kanssa keskusteltiin tieteellisen toiminnan luonteesta ja tieteelliselle kirjoittamiselle asetettavista vaatimuksista. Käsiteltiin kirjoittamisen prosessia ja erilaisia tieteellisen kirjoittamisen tuotoksia. Kukin osanottaja laati omasta aiheestaan artikkelin tai katsauksen, josta heille annettiin palautetta. Kukin osanottaja luki myös muiden kirjoituksia ja antoi niistä palautetta. Kurssin aikana heräsi ajatus koulutuksen viemisestä askelta pidemmälle kuin aikaisemmillä kursseilla eli oman aiheen esittely tieteellisellä foorumilla. Professori Konttisen jäähyväisseminaari tarjosi oivallisen mahdollisuuden tämän idean toteuttamiseen.

3 Seminaarin antia

Seminaarin laajasta aineistosta haluan nostaa tässä esille vain muutamia teemoja: esitykset puhuvat parhaiten itse puolestaan. Professori Konttinen pohdiskeli laajasti koulutuksen arvioinnin kehityspiirteitä Suomessa peilaten tätä myös ulkomaiseen kehitykseen. Hän katsoi, että nykyistä arviointi-innostusta ei voi ymmärtää oikein ellei pyri saamaan selville millainen ajattelutapa on arviointitoimenpiteiden taustalla. Kaavaillessaan arvioinnin näköaloja hän hahmotteli sekä kielteisen että myönteisen vision piirteitä. Erityisen ajattelemisen arvoisia ovat kuvaukset epätoivottavasta kehityssuunnasta, jossa arvioinnin haukat hyökkäävät, ajavat kyyhkys pakosalle ja syövät varpuset. Yhtä lailla pohtimisen ja toimenpiteiden arvoisia ovat hänen myönteisen visionsa konkreettiset piirteet. Niitä edistämällä kehitettäisiin aidosti suomalaista arviointikulttuuria. On toivottavaa, että arviointia kehitettäessä professori Konttisen puheenvuoro saisi osakseen sen huomion, minkä kokeneen alan huippuosajan sanominen ansaitsee.

Merkittäviä kannanottoja esittivät myös ulkomaiset luennoitsijat ja heidän sekä professori Konttisen oppilas, opetusneuvos Reijo Laukkanen – yksi jatkokoulutettavista. Professori Ernest R. House kuuluu epäilemättä arvioinnin asiantuntijoiden huippukaartiin. Hän näkee arvioinnin olevan kehittymässä omaksi tunnustetuksi tieteenalaksi, koska sen alalla on tapahtunut selvää edistystä. Kuitenkin on syytä pohtia arvioinnin logiikkaa, arvoarvostelmien logiikkaa, kokeellisen asetelman merkitystä ja kausaalisuuden käsitettä. On huomionarvoista, että kvalitatiivisen tutkimuksen ja arvioinnin yhtenä uranuurtajana hän on huolissaan kvalitatiivisen tutkimuksen metodisesta pätevyydestä. Tähän haasteeseen on varmaan syytä tarttua.

Professori Nigel Norrisin esitys heijastaa selvästi sitä kasvatusfilosofista ja arviointitoimintalinjaa, jota hänen edustamassaan laitoksessa Centre for Applied Research in Education on pitkään kehitetty ja noudatettu erilaisten sosiaalisten ja koulutusohjelmien arvioinnissa. Hänen esittämänsä arviointitoiminnan perusarvot ja periaatteet ovat hyvin varteenotettavia meilläkin. Tietoinen pyrkimys niiden noudattamiseen myös meidän arviointitoiminnassamme tekisi arvioinnista nykyistä selvästi validimman, oikeudenmukaisemman ja hyödyllisemmän.

4 Loppupohdiskelua

Esipuheen alussa esille otettuun tematiikkaan viitaten voidaan todeta, että tutkimuksellisen otteen (josta Cronbach käyttää nimitystä "disciplined inquiry") hallinnasta on epäilemättä hyötyä kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla ja kaikissa koulutuksen, opetuksen ja kasvatuksen piiriin kuuluvissa ammateissa ja tehtävissä. Kyky hahmottaa tämän alan ilmiöitä tutkimuksen käsittein ja erilaisten teoreettisten rakennelmien mukaisesti lisää ammatillista kompetenssia. On mahdollista seurata kotimaista ja ulkomaista tutkimusta ja kehittämistoimintaa aikaisempaa paremmin. Tällaista kompetenssia voi parhaiten hankkia tekemällä itse tutkimusta.

Mielestäni on kuitenkin syytä miettiä, kuinka pitkälle kouluviranomaisten on syytä itse ottaa toimenkuvaansa keskeisesti koulutustutkimuksen ja arviointitutkimuksen tekeminen. Kouluviranomaisen tekemää tutkimusta ja arviointia ei välttämättä koettaisi kyllin riippumattomaksi ja uskottavaksi. Vaikka itsearviointi on tärkeää ja hyödyllistä, ja kouluviranomaisten on myös syytä arvioida tutkimuspohjaisesti pitkälti itse laatimaansa/toteuttamaansa koulutuspolitiikkaa, on ulkoinen ja riippumaton tutkimus ja arviointi välttämätöntä. Kouluviranomaisten tehtävänkuvaaan kuuluu luontevasti kokonaisvaltaisen koulutuspolitiikan kehittäminen, sen toimeenpano ja sitä koskevan tutkimus- ja arviointitoiminnan systemaattinen edistäminen ja hyödyntäminen. Opetusministeriön tulisi omalta osaltaan huolehtia siitä, että maassamme on koulutustutkimuksen ja arviointitutkimuksen aloilla riittävästi asiantuntevaa tutkijakuntaa. Tässä tarvitaan kouluviranomaisten ja tutkijoiden välistä yhteistoimintaa, josta tässä julkaisussa esille tuleva toimintamuoto on uusi ja lupaava avaus.

Päätteeksi haluaisin palata professori Konttisen eläinvertaukseen, jossa hän puhui arvioinnin hyökkäävistä haukoista, pakenevista kyyhkysistä ja syötävistä varpusista. Häneen itseensä voisi saada samantapaista vertailukohtaa muistamalla Sir Isaiah Berlinin, tunnetun brittiläisen filosofin ja aatehistorioitsijan, luonnehdintaa ketusta ja siilistä. Intellektuaalisella alalla siili on henkilö, joka haluaa tietää yhden asian perinpohjin, ja kettu puolestaan henkilö, joka haluaa tietää monia asioita ja tutkailla monia asioita. Professori Raimo Konttinen kuuluu selvästi kettujen kaartiin – niin lukemattomissa hankkeissa hän on ollut aloitteentekijänä ja kantavana voimana. Tästä on hyvä osoitus opetushallituksen henkilökunnalle järjestetty jatkokoulutusohjelma. Hän on ilmeisen hyvässä seurassa: omaelämäkerrassaan Jerome Bruner näet ilmeisen ylpeänä tunnustautuu 'ketuksi'.